

نقش رسانه ملی در تحولات جمعیتی ایران

پژوهشی از: مدیریت
برنامه‌ریزی محتوایی
معاونت برنامه‌ریزی و
نظارت سازمان صداوسیما

اشاره

• بررسی‌های عملی و کارشناسی نشان می‌دهد که اگر سیاست کنترل جمعیت ادامه پیدا کند، به تدریج دچار پیری و در نهایت کاهش جمعیت خواهیم شد. بنابراین مسئولان باید با جدیت در سیاست کنترل جمعیت تجدیدنظر کنند و صاحبان رسانه و تربیون از جمله روحانیون در جهت فرهنگ‌سازی این موضوع اقدام نمایند.

• در اوایل دهه هفتاد اجرای سیاست کنترل جمعیت، بنا بر مصالحی، صحیح بود اما ادامه آن در سال‌های بعد خطا بود.
• نیروی انسانی و جمعیت ۷۵ میلیونی به‌ویژه جمعیت جوان، پرنشاط و تحصیلکرده یکی از واقعیات و نقاط قوت اساسی کشور است که از عوامل مهم

پیشرفت نیز به‌شمار می‌رود.

مقدمه

موضوع جمعیت، سیاست‌های مربوط به کنترل جمعیت و تنظیم خانواده از مسائل بسیار مهم هر کشور محسوب می‌شود. با توجه به آمارهای ارائه‌شده از سوی

مرکز آمار ایران، میزان رشد جمعیت کشور از ۱/۶۲ درصد در سال ۱۳۸۵ به ۱/۲۹ درصد در سال ۱۳۹۰ کاهش پیدا کرده و پیش‌بینی می‌شود با تداوم این وضعیت، رشد جمعیت ایران در آینده کاهش می‌یابد.

با در نظر گرفتن مقتضیات و شرایط کشور و... می‌توان زمینه‌ای را فراهم کرد که رشد جمعیت سیر طبیعی خود را طی کند.

در این میان، رسانه‌های جمعی و به‌ویژه رسانه ملی باید تلاش ویژه‌ای را در این خصوص انجام دهند که یکی از مهم‌ترین آنها می‌تواند اصلاح باورهای غلط جامعه درباره افزایش جمعیت و انطباق آن با ارزش‌های فرهنگی اسلامی و ملی باشد.

رشد جمعیت ایران در صد سال اخیر

- رشد جمعیت ایران در سال ۱۳۰۰، یک درصد بوده که به تدریج در سال‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۰ به ۲/۳ درصد رسید. در سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ این میزان به ۵/۳ درصد رسید که تا دهه ۷۰ به رشد صعودی خود ادامه داد. از دهه ۷۰، با اتخاذ سیاست‌های خاص، رشد جمعیت ایران روند نزولی پیدا کرد، به گونه‌ای که در سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۵ به میزان ۱/۴ درصد رسید که روند کاهشی شیب بسیار تندی به خود گرفت.

- کاهش میزان رشد جمعیت ایران به صورت غیرعادی و نگران‌کننده مسیر خود را طی می‌کند، به گونه‌ای که در سال ۱۳۸۵ به عدد ۱/۶۲ درصد رسید. در سال ۱۳۹۰ رشد جمعیت ایران به ۱/۲۹ رسیده است.

میزان فرزندآوری

- در مقایسه با بسیاری از کشورهای جهان، میزان فرزندآوری در ایران پایین است. زنان ایرانی با میانگین ۱/۸۷ فرزند در مکان یک‌دوچهل و چهارم جدول جهانی فرزندآوری قرار می‌گیرند. در حالی که اسرائیل در رتبه ۷۵، آفریقای جنوبی در رتبه ۹۷، برزیل در رتبه ۱۰۶، ترکیه در رتبه ۱۱۰، فرانسه در رتبه ۱۱۸، آمریکا در رتبه ۱۲۲ و انگلیس در رتبه ۱۳۷ این جدول قرار دارند.

متوسط تعداد افراد هر خانواده ایرانی

- در سال ۱۳۵۵ تعداد متوسط افراد یک خانواده ایرانی پنج نفر بوده که در سال ۱۳۶۵ این میزان به عدد ۶/۵ می‌رسد، اما در حال حاضر میانگین تعداد یک خانواده ایرانی به ۳/۵ تن رسیده است. این آمار

روند مطلوبی نیست؛ زیرا با گذشت زمان، جمعیت جوان پیر شده و سرمایه نیروی انسانی کشور کاهش می‌یابد.

به نظر می‌رسد در شرایط فعلی از نظر اقتصادی و اجتماعی محدودیتی از نظر منابع مالی و امکانات برای افزایش جمعیت در کشور وجود ندارد. آنچه ضرورت دارد اعمال مدیریت صحیح و ارائه تسهیلات معیشتی است تا با تغییر سیاست‌های کنترل جمعیت، شاهد افزایش جمعیت و حرکت به سمت تضمین بزرگ‌ترین سرمایه کشور که همان نیروی انسانی است، باشیم. از یک سو توزیع جمعیتی کشور نامتوازن است که لازم است جمعیت مناطق پرتراکم به سمت مناطقی سوق داده شود که از جمعیت کمتری برخوردارند.

با برنامه‌ریزی همه‌جانبه و با هدف حمایت از خانواده، بازنگری در سیاست‌های فعلی کنترل جمعیت، ارائه راهکارهای تشویقی

بدون تردید کاهش جمعیت در ایران جدی است و نتایج ناشی از کم‌شدن جمعیت، ممکن است در آینده کشور را با مشکلات خاصی روبه‌رو نماید.

این کاهش نرخ رشد جمعیت در کشوری که از جمعیتی جوان برخوردار است،

نشان می‌دهد که تمایل داشتن فرزند در هر خانواده ایرانی در حال حاضر به طور متوسط ۱/۵ فرزند است. این در حالی است که حداقل میزان مورد قبول برای حفظ تعادل بین جمعیت سالمند و جوان نباید از عدد ۲/۱ فرزند در هر خانواده کمتر شود.

پیرشدن جمعیت کشور

- روند کنونی رشد جمعیت ایران به گونه‌ای است که در سال ۱۴۲۰ جمعیت ایران به ۹۵ میلیون تن می‌رسد و بخش عمده‌ای از آن سالمندان خواهند بود.

نسبت جوانی جمعیت کشور

- سهم جمعیت زیر ۱۵ سال کشور طی سال‌های گذشته کاهش یافته است و به علت کاهش میزان رشد جمعیت در این سال‌ها کمتر از ۳۰ درصد جمعیت کشور شده است. میزان جوانی جمعیت بین سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ بیش از ۴۰ درصد بوده است.

دلایل و عوامل مؤثر بر کاهش جمعیت کشور

۱. تغییر نگرش درباره فرزندآوری

- کاهش علاقه نسبت به تداوم نسل
- داشتن تعداد فرزندان مطلوب (الآن زوجین دو فرزند را کافی می‌دانند)
- تغییر نگاه زوجین نسبت به جنسیت فرزند (امروزه از نگاه زوجین دختر یا پسر فرقی ندارد)

۲. قوانین و سیاست‌های کنترل جمعیت و تنظیم خانواده از جمله تبلیغ

- سیاست‌های تحدید موالید
- سیاست تک‌فرزندی و به تأخیر انداختن فرزند اول در دهه گذشته

۳. افزایش هزینه‌های مالی نگهداری فرزند

۴. بالارفتن سن ازدواج

- انتقال تصمیم‌گیری در مورد ازدواج از پدر و مادرها به فرزندان
- ادامه تحصیل

۵. کاهش میزان باروری

۶. افزایش سن باروری

۷. سبک زندگی مدرن: پیامدهای

برای برون‌رفت از وضعیت فعلی لازم است، سیاست‌های قبلی کنترل و پیشگیری جمعیت اصلاح شود و قوانین مشوقی برای داشتن فرزند تدوین گردد.

مدرنیته و مؤلفه‌های آن در سبک زندگی تغییر ایجاد کرده که به تدریج زمینه‌ای را فراهم نموده که تجرد و تنهایی که زمانی مذموم بود، تبدیل به علایق جوانان شود. برخی از مصادیق سبک زندگی مدرن که در کاهش نرخ زاد و ولد مؤثرند، عبارتند از:

- شهرنشینی: شهرنشینی شتابان امروزی یکی از زمینه‌های مؤثر بر کاهش جمعیت است. زندگی در واحدهای مسکونی کوچک، انگیزه فرزندآوری را تضعیف می‌کند.

- اشتغال بانوان: اشتغال بانوان و بالارفتن سطح سواد جامعه، به تدریج باعث شده سن بارداری افزایش یافته و دوره [تعداد دفعات] بارداری نیز کوتاه شود که عاملی برای کاهش جمعیت است.

- دوره طولانی تحصیل در دانشگاه:

۸. ضعف باورهای دینی

۹. نازایی و ناباروری در میان زوج‌های جوان (۳ میلیون زوج)

۱۰. مسائل و مشکلات اقتصادی

(مسکن، تورم، بیکاری، کمی درآمد و...): در حالی که آموزه‌های دینی مردم را به فرزندآوری تشویق می‌کنند، نبود ارائه تسهیلات مناسب برای زندگی مشترک به‌خصوص برای کسانی که بیش از یک فرزند دارند، مانعی برای افزایش جمعیت در کشور است.

۱۱. فراوانی تجهیزات و امکانات کنترل و پیشگیری از باروری

۱۲. کمبود فرصت‌های شغلی توأم با بهره‌وری

راهکارهای کلان

۱. برای برون‌رفت از وضعیت فعلی لازم است، سیاست‌های قبلی کنترل و پیشگیری جمعیت اصلاح شود و قوانین مشوقی برای داشتن فرزند تدوین گردد.

۲. مجلس شورای اسلامی، دولت و رسانه‌ها می‌توانند با کمک نهاد روحانیت برای لغو قوانین محدودکننده رشد جمعیت اقدام کنند.

۳. ارائه تسهیلات برای ازدواج جوانان: مشکلات جوانان برای ازدواج برطرف شود تا علاوه بر کاهش سن ازدواج، با راهکارهای قانونی از متأهلان نسبت به مجردها حمایت شود.

۴. سیاست‌های تشویقی دولت در حمایت از خانواده‌ها: سیاست دولت می‌تواند به گونه‌ای باشد که خانواده‌ها برای داشتن فرزند تشویق شوند، به‌ویژه نظام اداری برای زنان شاغل به‌خصوص مادرانی که چند فرزند دارند، تسهیلاتی را در نظر بگیرند.

۵. ارائه تسهیلات به بانوان شاغل: مانند کاهش ساعات کار از طریق سیاست‌گذاری‌های صحیح دولت.

۶. تغییر سیاست‌های آموزشی و بهداشتی در دانشگاه‌ها، مدارس و مراکز بهداشتی-درمانی که همچنان بر پایه برنامه‌های سابق کنترل جمعیت است.

۷. القاء این باور که خانواده‌های پرجمعیت بانشاط‌تر بوده و در صورت ارائه آموزش صحیح به فرزندان خانواده‌های پرجمعیت از روابط صمیمی‌تری برخوردارند.

اهداف، راهبردها و سیاست‌های رسانه‌ای

- ضرورت تلاش مضاعف رسانه ملی در زمینه سیاست‌های جدید جمعیتی؛

- تلاش برای اصلاح باورهای غلط در جامعه با توجه به ارزش‌های فرهنگی، اسلامی و ملی.